

Primož Medved

UTOPIČNI SOCIALISTI – INICIATORJI SODOBNEGA TRAJNOSTNEGA URBANIZMA?

IZVLEČEK

Za začetnika koncepta sodobnega trajnostnega urbanizma velja Ebenezer Howard z delom *Vrtno mesto* (1898). Zelo redki avtorji pa omenjajo utopične socialiste in njihove družbenoprostorske vizije iz poznega 18. stoletja kot prve razvojne zamatke sodobnih trajnostnih mest. V članku so zato prek analize del utopičnih socialistov izluščene posamezne prvine socialističnih utopij, ki so predhodnice gradnikov sodobnih trajnostnih sosesk. Besedilo prikazuje, kako so se vizije, načrti utopičnih socialistov prelevili v osnovno strukturo delovanja trajnostnih sosesk 21. stoletja. Vzporedno pa članek odpira tudi razpravo o tem, ali je prostorski determinizem, ki je bil značilen za vizije utopičnih socialistov, ponovno (oz. še vedno) relevanten v današnjih trajnostnih mestih/soseskah. Ali trajno povezovanje v skupnosti, ki temelji na prostorski bližini, pri trajnostnih mestih (še vedno/ponovno) predstavlja imperativ?

KLJUČNE BESEDE: utopični socializem, trajnostni urbanizem, utopistike, prostorski determinizem, vrtno mesto

Utopian socialists – initiators of contemporary sustainable urbanism?

ABSTRACT

Ebenezer Howard, with his book *Garden City* (1898), is considered to be the initiator of contemporary sustainable urbanism. Few authors recognise utopian socialists, with their socio-spatial visions since the late 18th century, as conceptual pioneers of modern sustainable cities. In the article, specific elements of visions of socialist utopias, which anticipated the basic functionalities of modern sustainable

cities, are identified. The study shows how the utopian socialists' plans transmuted into the basic structure of the 21st-century sustainable neighbourhood. In addition, the article addresses the debate on whether spatial determinism, as typical of the utopian socialists' visions, is relevant in today's urban sustainable cities. Are communities' long-term relations based on spatial proximity (still/again) an imperative in modern sustainable cities?

KEY WORDS: *utopian socialism, sustainable urbanism, utopistics, spatial determinism, garden city*

1 Uvod in cilji

Današnja v veliki meri še vedno eksperimentalna implementacija trajnostnih mest je poskus poustvarjanja celovitih in prenosljivih modelov trajnostnega urbanega razvoja za mesta prihodnosti. Ideja o implementaciji trajnostnih mest (ang. *eco-city* ali *sustainable city*) izvira iz ekoloških gibanj šestdesetih in sedemdesetih let dvajsetega stoletja ter pomeni nekakšno idealno, zeleno manifestacijo urbanega razvoja, ki bi upošteval dane okoljske omejitve (Rapoport 2014). Kasneje se je sicer diskusija glede dimenzij trajnostnega urbanizma nadgrajevala in vedno bolj so poleg okoljske razsežnosti trajnostnega razvoja pomen pridobivali ekonomski ter zadnja leta tudi socialni in kulturni vidiki trajnostnega urbanega razvoja, ki so bili v praksi v veliki meri zanemarjani (Dempsey in dr. 2011; Haapio 2012; Uršič in dr. 2015). Seveda pa so izvirne idejne zasnove o trajnostnih mestih vzniknile že mnogo prej. Za začetnika koncepta sodobnega trajnostnega urbanizma za večino raziskovalcev urbanega (če naštejemo samo nekatere, npr. Farr 2008; Hu in dr. 2016; Roseland 1997; Sharifi 2016) še vedno velja Ebenezer Howard s svojim delom iz leta 1898, imenovanim *Vrtno mesto* (ang. *Garden City*). Howard je z *Vrtnim mestom* želel ponuditi rešitev za okoljske in socialne neugodne okoliščine tedanjih hitro rastočih novih mest, ki so nastajala kot posledica industrijske revolucije (Basiago 1996; Hall 2002). Materializacija oz. implementacija sicer redkih Vrtnih mest je privedla do pomembnih izboljšav v življenjskih razmerah, vendar so bile tudi zaradi liberalnih tržnih mehanizmov pri nastajanju teh mest poudarjene predvsem fizične urbanistične vrline Vrtnih mest na račun udejevanja Howardovih socialnih ciljev (March 2004).

Zelo redki avtorji (npr. MacLoed in Ward 2002; Paden 2003) pa se ne strinjajo s splošno sprejeto tezo, da je bil Howard iniciator oz. idejni snovalec sodobnih trajnostnih mest; omenjajo (sicer bežno in ne argumentirano) tudi utopične socialiste (Charles Fourier, Robert Owen, Claude-Henri de Saint-Simon itd.) in njihove družbenoprostorske vizije iz poznega 18. stoletja kot nekakšne prve razvojne zametke sodobnih trajnostnih mest. Glavni namen raziskave v članku je preveriti

tezo, ali se vizije utopičnih socialistov, ki se v njihovem času niso materializirale (oz. niso dolgoročno obstale), danes dejansko uresničujejo in delujejo v obliki trajnostnih mest oz. trajnostnih sosesk. Da bi bilo mogoče utemeljiti navedeno tezo, je cilj članka identificirati (kolikor bo to mogoče), katere konkretne prvine vizij utopičnih socialistov se danes udeležujejo/manifestirajo v trajnostnih mestih. V članku bom prek podrobne analize različnih del utopičnih socialistov skušal izluščiti posamezne osnovne prvine oz. smernice socialističnih utopij, ki na neki način uokvirjajo, anticipirajo oz. so predhodnice gradnikov sodobnih trajnostnih sosesk. Prikazal bom, kako so se (kolikor so se) vizije, načrti utopičnih socialistov poznega 18. in zgodnjega 19. stoletja prelevili v osnovno strukturo delovanja trajnostnih sosesk 21. stoletja. Če bo ugotovljeno, da so veliko število ključnih gradnikov trajnostnega urbanizma napovedali utopični socialisti, bom lahko ovrgel tezo mnogih raziskovalcev trajnostnega urbanizma, ki so Ebenezerja Howarda postavili za začetnika/iniciatorja sodobnega trajnostnega urbanizma.

Vzporedno z omenjenim osrednjim ciljem članka bom v zaključku odprl razpravo o tem, ali je prostorski determinizem, ki je bil značilen za vizije utopičnih socialistov, ponovno (oz. še vedno) relevanten v današnjih modernejših urbanih eksperimentih – v trajnostnih mestih/soseskah. V zadnjih stoletjih se raziskovalci urbanega sprašujejo glede interakcije, dualnosti, preklapljanja in tudi morebitnega sožitja dveh smeri spreminjajoče se urbane lokalne skupnosti v mestih: ali gre v proces svetovljanske »družbe« posameznih samostojnih individuumov, kjer odnosi temeljijo na »mrežah« (*fluidnost*), ali pa obratno v smer trajnih urbanih družbenih odnosov, v delno re-kreacijo »plemenske skupnosti«, v iskanje »urbanih vasi«, ki temelji na močnih, fiksnih (*trajnih*) lokalnih družbenih vezeh, ki so pogojene s prostorsko bližino. Seveda se ob tem pojavi vprašanje, ali je možno sožitje obeh smeri/procesov (*fluidnosti* in *trajnosti*). Zato bo pri tem vprašanju zanimiv analitičen vpogled v dihotomen odnos (po Ferdinandu Tönniesu) med »družbo« (»*Gesellschaft*«) in »skupnostjo« (»*Gemeinschaft*«), ki se (še vedno) odvija v sodobnih mestih in v najmodernejših urbanih eksperimentih (trajnostnih mestih). Ferdinand Tönnies (1957)¹ pojasnjuje razliko (in označuje prehajanje) med »*Gemeinschaft*« (skupnostjo) in »*Gesellschaft*« (družbo). V tradicionalni lokalni skupnosti (»*Gemeinschaft*«) so osebni odnosi opredeljeni in urejeni na podlagi tradicionalnih družbenih pravil, kjer prevladujejo splošen homogen življenjski stil, trdne vezi s pogosto interakcijo, z enostavnimi in neposrednimi odnosi, določenimi s prostorsko bližino (prostorski determinizem). Nasprotno »*Gesellschaft*« zaznamuje racionalna volja (»*Kürwill*«), kjer sodobne, svetovl-

1. Angleški prevod knjige Ferdinanda Tönnies »*Gemeinschaft und Gesellschaft*«, ki je prvič izšla leta 1887.

janske družbe temeljijo na svobodi, individualizmu in odtujenosti, šibkih vezeh in neredni interakciji ter na heterogenem dinamičnem načinu življenja, kjer konsenz temelji na razumu (Brint 2001; Mlinar 1973). Hegel je že predhodno pisal o podobni dualnosti, ko je opredelil t. i. »Weltgeist« (svetovni, globaliziran kozmopolitanski duh), ki naj bi prevladal in omogočil globalni kontekst, kjer bo lahko lokalni »Volksgeist« (nacionalni duh) našel svoje samozavedanje in se osvobodil (Luther 2009). Eden od sekundarnih ciljev članka bo bolj kot v analizi temeljil na odpiranju nove perspektive/debate, ali se najbolj moderni, promovirani in splošno sprejeti urbani eksperimenti (utelešeni v trajnostnih mestih/soseskah) vračajo k prostorskemu determinizmu tradicionalne družbe in skupnostnim vezem, temelječih na prostorski bližini (po Tönniesu »Gemeinschaft«), in hkrati ohranjajo kozmopolitanski, globaliziran duh mest, temelječ na fluidnih mrežah (po Heglu »Weltgeist«, po Tönniesu »Gesellschaft«). Z razčlenitvijo besedil utopičnih socialistov, ki poudarjajo predvsem pomen močnih družbenih vezi, temelječih na prostorski bližini, in raziskovanjem povezanosti oz. kompatibilnosti njihovih idej s sodobnim trajnostnim urbanizmom, bo mogoče zaznati določene indice prihodnjega razvoja trajnostnega urbanizma 21. stoletja.

2 Metodologija

Metodološki pristop članka sloni predvsem na poglobljeni analizi razprav, spisov in drugih del utopičnih socialistov. Pri dosedanjih analizah in predstavitev utopičnih socialistov so v znanstveni literaturi večinoma izpostavljeni le »veliki trije« predstavniki utopičnega socializma: Charles Fourier, Robert Owen in Claude-Henri de Saint-Simon. V tokratni analizi pa bodo podrobno analizirana poglavitna dela vseh glavnih predstavnikov utopičnega socializma. Tako bodo v raziskavi podrobno raziskana/preučevana in izpostavljena naslednja dela: *Zarota za enakost, imenovana Babeufova zarota* (Filippo Buonarroti); *Potovanje v Ikaro* (Étienne Cabet); *Napačna industrija, Teorija štirih gibanj, Novi industrijski in societarni svet* (Charles Fourier); *Manifest enakih* (Sylvain Maréchal); *Nov pogled na družbo* (Robert Owen); *Politik, Katekizem industrijcev, Novo krščanstvo, Industrija, O reorganizaciji evropske družbe* (Claude-Henri de Saint-Simon); *Človeštvo, kakršno je in kakršno naj bi bilo* (Wilhelm Weitling); *Moralni principi* (Gabriel Mably Abbé) itd. Poleg primarne analize del utopičnih socialistov bom raziskavo nadgradil še s preučevanjem sodobne znanstvene literature raziskovalcev, ki obravnavajo utopične socialiste (Dilas-Rocherieux 2004; Dittmer 2013; Kanli 2016; Kumar 1987 idr.).

Iz analize literature utopičnih socialistov bodo konkretno izpostavljene njihove urbanistične in družbenosistemske ideje, ki se danes uresničujejo v sodobnih trajnostnih mestih. Za preverjanje uresničevanja napovedi utopičnih socialistov se bom skliceval na teoretski okvir »modela trajnostnih sosesk« (Barton 2000; Barton in drugi 2003; Breheny in drugi 1993; Gruis in drugi 2006; Medved 2016; Rudlin in Falk 2009; Shane 2005 itd.), ki nazorno ponazarja in definira te sodobne trajnostne urbane tvorbe (glej Tabela 1). Model celovito vključuje vse dimenzije, ki definirajo trajnostjo sosesko. Trajnostna soseska je v modelu definirana s štirinajstimi trajnostnimi urbanimi gradniki, ki so razvrščeni v štiri stebre trajnostnega urbanizma (trajnostna raba naravnih virov, trajnostni promet, urbanistični elementi trajnostnega razvoja in družbeno-ekonomsko ravnotežje). Z analizo temeljnih besedil utopičnih socialistov bom skušal ugotoviti in dokazati, kateri sodobni gradniki trajnostnega urbanizma (iz modela trajnostnih sosesk – Tabela 1) poosebljajo uspešno manifestacijo/materializacijo vizij utopičnih socialistov. Na ta način bom lahko potrdil ali zavrnil primarno tezo raziskave članka: »Vizije utopičnih socialistov se danes udeležujejo/materializirajo/manifestirajo v trajnostnih mestih/soseskah.«

V osrednjem delu oz. poglavju »Prvine utopičnega socializma kot nakazila gradnikov sodobnega trajnostnega urbanizma« bodo tako izpostavljeni sodobni gradniki trajnostnega urbanizma, ki so jih napovedali/nakazali/določili/vzpostavili utopični socialisti pred več kot dvesto leti. Predvsem pa bo poudarjena in razložena konkretna povezanost med bistvom današnjega trajnostnega urbanizma in vizijami utopičnih socialistov.

Tabela 1: Gradniki trajnostnega urbanizma

MODEL TRAJNOSTNIH SOSESK			
1. TRAJNOSTNA RABA NARAVNIH VIROV	2. TRAJNOSTNI PROMET	3. URBANISTIČNI ELEMENTI TRAJNOSTNEGA RAZVOJA	4. DRUŽBENO-EKONOMSKO RAVNOTEŽJE
<p>1.1 kooperative obnovljivih virov energije (OVE) samostojno upravljanje in lastništvo OVE; visok delež lokalnih OVE glede na skupno porabo energije; visok delež OVE v lasti lokalnega prebivalstva, visoka energetska avtonomija (itd.)</p>	<p>2.1 prepoved avtomobilov metode za zmanjševanje pretoka avtomobilov/ali uvedba popolne prepovedi avtomobilov v soseski</p>	<p>3.1 kakovost življenja z urbanim trajnostnim načrtovanjem heterogeni večnamenski skupnostni center soseske (kot osrednji skupnostni objekt) za krepitev identitete lokalne skupnosti; konvergentni centralni trg – »plaza«; zelena območja in javni prostori</p>	<p>4.1 socialna ekologija kot politični okvir trajnostne soseske neposredna demokracija kot način sprejemanja odločitev na ravni soseske; medgeneracijska solidarnost; skrb za nepriviligirane skupine ljudi; visoka stopnja samoupravljanja in avtonomije pri odločanju</p>
<p>1.2 energetska varčne večstanovanjske stavbe obnova energetske potratnih stavb; »energetske učinkovite zgradbe« (izolacija; nizka poraba vode; uporaba obnovljivih virov energije za električno energijo in ogrevanje; reciklirani materiali itd.); visok delež pasivnih stavb ali stavb s standardom »plus energije« itd.</p>	<p>2.2 učinkovit javni promet pobude za souporabo avtomobila (»car sharing«); pobude za zmanjšanje odvisnosti od avtomobilov; raznolikost, dostopnost in razpoložljivost javnega prometnega sistema; multimodalnost prometa itd.</p>	<p>3.2 varstvo naravnega okolja in urbanizem upoštevanje biotske raznovrstnosti/raznovrstnosti vegetacije v lokalnem okolju; integracija naravne krajine v sosesko; ohranjanje avtohtone vegetacije v soseski itd.</p>	<p>4.2 identiteta lokalne skupnosti in lokalna kultura raznolikost lokalnih civilnih pobud in združenj; organizirani dogodki za krepitev lokalne identitete (npr. festival soseske itd.); ohranjanje lokalnih tradicij; razvoj kulturnih dejavnosti soseske itd.</p>
<p>1.3 inovativne rešitve za stimulacijo recikliranja in zmanjševanja rabe naravnih virov uvedba inovativnih konceptov za zmanjševanje porabe naravnih virov; metode za zmanjševanje porabe vode; pobude za zmanjšanje količine odpadkov; visoka stopnja recikliranja itd.</p>	<p>2.3 spodbujanje kolesarjenja in hoje urejene kolesarske in sprehajalne poti v soseski; dostopnost do mestnega središča in drugih delov mesta iz soseske itd.</p>	<p>3.3 kompaktnost gradnje in bližina storitev urbano načrtovanje v smeri kompaktnih večstanovanjskih blokov kot antipod samostojnim suburbanim enodružinskim hišam; prisotnost banke, pošte, trgovine, tržnice, osnovne in srednje šole v soseski itd.</p>	<p>4.3 lokalna ekonomija organizacija in spodbujanje lokalnih gospodarskih dejavnosti; diverzifikacija storitev; oživitvev lokalnih obrti, dejavnosti; lokalne gradbene kooperative/gradbene zadruga itd.</p> <p>4.5 sistem LETS (»časovna banka«)</p> <p>4.6 lokalne prehrabne kooperative</p>

Vir: Medved 2016 (po Barton 2000; Barton in drugi 2003; Breheny in drugi 1993; Gruis in drugi 2006; Rudlin in Falk 2009; Shane 2005 idr.).

3 Prelomno obdobje utopičnega socializma in današnje utopistike

Utopični socializem izvorno izhaja iz koncepta Utopije Thomasa Mora. Leta 1516 je takratni angleški minister Thomas More do najmanjših podrobnosti opisal srečno družbo, egalitarno sistemsko ureditev, idealno državo na otoku, imenovanem Utopija »in s tem dotlej nepojmljivo družbeno ureditev napravil verjetno in prav kmalu zaželeno« (Dilas-Rocherieux 2004: 9). Morova Utopija je otok, na katerem ni denarja in ni zasebne lastnine, ter prostor, kjer sta enakopravnost in pravičnost glavni etični načeli (Dilas-Rocherieux 2004).

Pojmovanje izmišljenega otoka Utopije izhaja iz skovanke iz stare grščine in nakazuje dva različna pomena. Po blizuzvočju namiguje na dobro, veselo deželo (»/E/utopos« – dober kraj), hkrati pa tudi na deželo, ki je ni (»/O/utopos« – nekraj) (Kumar 1987: 24). V različnih, predvsem negativno nastrojenih kritikah do Utopije ali koncepta utopije se pogosto omenja samo en pomen Utopije, to je »ne-kraj«. Neda Brglez v svoji študiji »Utopizem in utopični misleci« utopije opisuje kot »mislil o boljši družbi«, konstrukcije prihodnosti, arhitekture idealne družbe, epske freske ne-krajev in ne-ljudi (Brglez 1979). Po eni strani utopijam pripisuje funkcijo »ne-kraja«,² a po drugi strani dopušča tudi možnost uresničevanja utopij v specifičnem času in prostoru³ (Brglez 1979: 11).

Tudi pred Thomasom Morom je bilo napisanih veliko del, ki jih danes obravnavamo kot utopične. Nekatera literarna dela, ustvarjena pred našim štetjem, kot so Ep o Gilgamešu, Mahabharata, Vergilova Arkadija, lahko že uvrščamo med utopična dela (Kumar 1987). Platonova Država pa je »zarisala prvo sistematično in razvito utopično vizijo« (Brglez 1979: 12.). Kakor koli, Morova Utopija je bila prelomna tudi zaradi tega, ker je ime oz. pojmovanje otoka Utopija postal sinonim, ki velja še danes, za sanjsko mesto, perfekten kraj, idealen sistem, idealno družbo, zeleno skupnost.

Kljub temu da je Utopija nekakšna prelomnica v utopični literaturi, pa ne moremo mimo opaznega protislovja v Morovi knjigi. Da bi v utopičnih krajih čim več ljudi lahko uživalo v umetnosti in znanosti, je More legitimiral oz. dovoljeval obstoj sužnjev, vojnih ujetnikov in kaznjencev. To je seveda posledica tega, da je bil More kljub vsemu »žrtev svojega časa«. Hkrati pa je to tudi dokaz, da v tistem času tudi najbolj dovršena utopija ni zmogla preseči in odpraviti razredne družbe (Brglez 1979). Šele kasnejši utopisti, predvsem utopični socialisti, so zmoogli preseči razredno družbo.

2. »Utopija je nasprotje realnega in celo možnega, utopija je ‚nemogoče‘« (Brglez 1979: 11).

3. »Vendar: marsikaj utopičnega v danih okoliščinah stopa v območje našega možnega in postaja realno« (Brglez 1979: 11).

Tudi v obdobju po Morovi Utopiji je vrsta avtorjev širila in nadgrajevala utopično idejo. V 17. stoletju sta za širjenje utopičnih idej poskrbela predvsem Francis Bacon (Nova Atlantida) in Thommaso Campanella (Država Sonca). Slednjega že uvrščamo med t. i. predhodnike utopičnih socialistov. Vrhunec socialističnega utopizma predstavlja prelom iz 18. v 19. stoletje, revolucionarni čas francoske revolucije. Med glavne socialistične utopiste tega zgodovinskega, družbenocivilizacijskega preloma štejemo naslednje avtorje: Filippo Buonarroti (Zarota za enakost, imenovana Babeufova zarota), Sylvain Maréchal (Manifest enakih), Etienne Cabet (Potovanje v Ikarijo), Wilhelm Weitling (Človeštvo, kakršno je in kakršno naj bi bilo), Étienne-Gabriel Morelly (Psevdonom Denis Diderota), Abbé Gabriel Mably (Moralni principi) idr.; vendar pa je to obdobje najbolj zaznamovala »velika triada utopičnega socializma«: to so Charles Fourier (Napačna industrija, Teorija štirih gibanj, Novi industrijski in societarni svet itd.), Robert Owen (Nov pogled na družbo) in Henri de Saint-Simon (Politik, Katekizem industrijcev, Novo krščanstvo, Industrija, O reorganizaciji evropske družbe itd.). »Veliki trije« veljajo za očete utopičnega socializma, ki je svoj pečat pustil v 19. stoletju, vendar so njihove ideje še danes izredno aktualne⁴ (Brglez 1979; Dilas-Rocherieux 2004; Engels 1979b).

Utopizem socialističnih utopistov je bil s ponujanjem konkretnih reformnih teorij v primerjavi s prejšnjimi utopičnimi deli v mnogih elementih že bolj vpet v družbeno realnost (Brglez 1979: 23). Utopični socializem velja za predhodnika marksizma oz. komunizma in je izrazito vplival na utopično in socialistično idejo. Utopični socialisti so svoje utopične spise pisali sredi modernega industrijskega sveta in so še danes aktualne. Za definiranje socialističnih utopij in konceptualnih izhodišč utopičnih socialistov pa je naprej treba opredeliti in razumeti družbenopolitično dogajanje v Evropi (predvsem v Franciji in Angliji) tistega časa. »Družbene utopije 18. stoletja ne bi bilo mogoče brez razsvetljenstva« (Brglez 1979: 24). Razsvetljenstvo je odločno pripomoglo k temu, da se je miselni in kulturni napredek vse do francoske revolucije prebijal skozi osamosvajanje in osvobajanje filozofske misli izpod religiozno-cerkvene dogmatike (Brglez 1979: 23). Utopični socialisti so bili sodobniki velike francoske revolucije in tudi angleške industrijske revolucije. To je bil čas postopnega razpadanja fevdalizma, čas, ko se je šele začelo oblikovanje delavskega gibanja. Razredni razpad med kapitalisti in mezdnimi delavci je bil še v povojih. To specifično obdobje, ko se še ni razvil razred proletariata in ko je bila množična industrija šele v začetni fazi, je vplivalo tudi na vsebino pisanja utopičnih socialistov, ki še niso izpostavljali problematike

4. »Saint-Simon, Fourier, Owen /.../ spadajo med najpomembnejše glave vseh dob in so genialno anticipirali nešteto trditev, katerih pravilnost danes znanstveno dokazujemo« (Engels 1979b: 502).

razrednega boja.⁵ Kljub temu pa je že v takratnem obdobju utopični socializem poosebljal popoln antipod izkoriščanju kapitalističnega razreda.⁶

Prelomno obdobje okoli francoske revolucije med 18. in 19. stoletjem je radikalno spreobrnilo družbenopolitično sfero in »kolektivni« način razmišljanja. Na neki način smo tudi danes priča podobnemu prelomnemu času. »Živimo v času prehoda iz obstoječega svetovnega sistema, kapitalističnega svetovnega gospodarstva v drug svetovni sistem ali sisteme« (Wallerstein 1999: 32). Čas, v katerem živimo, je po Immanuelu Wallersteinu zgodovinsko prelomno obdobje, obdobje precepa, prehoda v novo obdobje, v nov družbeni sistem. Trenutno se nahajamo v obdobju »bifurkacije« (Wallerstein 1999). Strokovno biološko je bifurkacija »stanje, ko se neka vrsta razcepi na dve novi vrsti, sama pa izumre« (Radej 2010: 8). Tako Wallerstein vidi to trenutno stanje, družbo, ki izumira, in po drugi strani istočasno prostor, kjer nastaja nova družba, nov sistem. »Utemeljitelj svetovno-sistemske analize Immanuel Wallerstein napoveduje, da imamo še približno od petindvajset do petdeset let časa razmišljati o »novem najboljšem možnem svetu« (Kos, Renner 2001: 73).

Po mnenju Marxa so bili utopisti oz. utopični socialisti zaradi še ne dovolj »zrelega« družbenega stanja obsojeni na neuresničljive sanje o prihodnosti, na utopije (Marx 1979). Čeprav iz drugačnih začetnih izhodišč je podobno o utopijah razmišljal tudi Wallerstein. Izpostavil je dve temeljni težavi utopij: prvič, še nikoli nikjer niso obstajale; drugič, utopije so »sanje o nebesih«, ki realno na zemlji ne bi mogle obstajati (Wallerstein 1999: 7). V ta namen Wallerstein v svojem delu »Utopistike ali izbira možnosti 21. stoletja« uvaja nov zorni kot, koncept oz. pojem »utopistik«.

Utopistika je resna ocena zgodovinskih možnosti, vaja o presoji o substancivni racionalnosti alternativnih možnosti zgodovinskih sistemov. To je trezno, racionalno in realistično ovrednotenje človeških družbenih sistemov, njihovih omejitev in področij, ki so odprta za človeško ustvarjalnost. To ni obraz popolne (in neogibne) prihodnosti, temveč alternativne prihodnosti, za katero verjamemo, da bo boljša, in ki je zgodovinsko mogoča (a je daleč od tega, da bi bila zanesljiva) (Wallerstein 1999: 7).

Wallerstein preko utopistik odpira prostor realnim možnostim, ki bodo eventualno lahko zamenjale obstoječi nevzdržni in po njegovem mnenju umirajoči globalni dominantni sistem kapitalizma. Utopistika je tudi usklajevanje tistega, »kar naj bi bili

5. »Prvi socialistični in komunistični sistemi, sistemi St.-Simona, Fouriera, Owena, se pojavijo v nerazvitem obdobju boja med proletariatom in buržuazijo« (Marx in Engels 1979: 481).

6. Utopični socializem je kritiziral »kapitalistično družbo, jo obsojal in preklinjal, sanjaril o njenem uničenju, fantaziral o boljši ureditvi in prepričeval bogate o nemoralnosti izkoriščanja« (Lenin 1979: 503).

naši /.../ splošni cilji, ne tisti drugotni, podrejeni cilji, ki jih imenujemo sredstva« (Wallerstein 1999: 8). V povezavi s konceptom utopistik sta Baer (2012) in Kos (2012) identificirala boj proti podnebnim spremembam oz. (širši) »trajnostni razvoj« kot temeljni (po Wallersteinu) »splošni cilj« naše civilizacije. Kos (2012) opredeljuje »trajnostni razvoj« kot edino sodobno razpravo, ki ohranja našo utopično domišljijo in sanje o potencialno boljšem svetu. Danes je treba pospešiti širšo razpravo o trajnostnem razvoju, ker je to eden od redkih programov, ki še vedno obljublja »realistične« utopične konstrukte, tj. utopistike po Wallersteinu (Kos 2012).

4 Prvine utopičnega socializma kot nakazila gradnikov sodobnega trajnostnega urbanizma

Po Wallersteinu se trenutno nahajamo v prelomnem obdobju »bifurkacije« (Wallerstein 1999). V prelomih družbenih sistemov in sistemov vrednot se včasih (tudi ciklično) podobna vprašanja ponovijo. Danes so določene specifične družbene dileme podobne času konca 18. stoletja, torej času francoske revolucije in času utopičnih socialistov. Niso pa seveda vsi globalni problemi danes podobni problemom tistega časa. V zgodnji fazi industrializacije, za razliko od danes, je bila stopnja globalnega onesnaževanje planeta zanemarljivo nizka; zato se tudi utopični socialisti in drugi razsvetljevci razumljivo niso nič ukvarjali z ekološkimi oz. okoljevarstvenimi temami, s katerimi se spopadajo današnja mesta in kjer t. i. trajnostni urbanizem (trajnostna mesta) ponuja konkretne uresničljive rešitve.

Po drugi strani pa obstaja vrsta gradnikov sodobnih trajnostnih mest/sosesk, ki so jih anticipirali, napovedali utopični socialisti. Napovedovali so namreč reformirano, po »človeških merah« prilagojeno družbo oz. družbeni sistem, ki temelji na decentraliziranih propulzivnih lokalnih skupnostih, ki so danes na neki način utelešene v trajnostnih soseskah/mestih. Poleg oblikovanj družbenih konceptov/sistemov so nekateri utopični socialisti koncipirali tudi prostorske/urbanistične načrte utopičnih naselij, katerih elementi so aktualni še danes in jih lahko najdemo v najbolj sodobnih trajnostnih mestih. Trajnostne soseske/mesta danes posebej poudarjajo nekatere urbane heterotopije (po Foucaultu), ki delujejo kot poskusna polja sprememb (Shane 2005: 9). To so prostori, kjer lahko nov družbeni red vzkljuje, se izpostavi in stoji v kontrastu (proti-položaju) predpostavljene ideje dominantnega družbenega reda (Heterington 1997: 40). V nadaljevanju bom preko analize različnih del utopičnih socialistov prikazal oz. skušal izluščiti prvine oz. nakazila socialističnih utopij, ki na neki način uokvirjajo, anticipirajo, napovedujejo oz. so nekatere predhodnice temeljnih gradnikov današnjega trajnostnega urbanizma.

4.1 Menjalne ure in zavodi za menjavo produktov dela

Večina utopičnih socialistov je identificirala denar⁷ kot enega glavnih virov neenakosti, ki ohranja izkoriščevalski, neegalitarni družbeni red. Ugotovili so, da konstrukt oz. fikcija denarja povzroča neenako delitev dela in da je denar nujno treba odpraviti, uničiti, izobčiti. »Z ohranitvijo denarja /.../ sta neenako uživanje kot tudi neenaka delitev dela neozdravljiva« (Weitling 1979: 436). Prav tako denar legitimira različnost stanov oz. razredov, pomanjkanje in izobilje.

Kot protitež denarju so utopični socialisti (predvsem Owen, Buonarotti in Weitling) napovedovali postavitev nekakšne »časovne banke«, kjer bi se storitve izmenjevale z boni, in sicer glede na ure vloženega dela. Owen je tudi dejansko ustanovil »banko za pravično menjavo dela«, ki je izdajala delovni denar oz. »bone«, ki so krožili med člani združne skupnosti (Brglez 1979: 47–48). Pri takem načinu menjavanja dobrin se po utopičnem socialistu Buonarrotiju upošteva »zakon narave, po katerem je proizvodnja odvisna od dela. To delo je za vsakega državljanca očitno bistveni pogoj za družbeni dogovor; in ker vsakdo, ki stopa v družbo, prinaša vanjo enako vlogo (celoto svojih moči in svojih sredstev), morajo biti potemtakem enako razdeljena tudi bremena, produkti in koristi« (Buonarroti 1979: 183).

Weitling je v svojem delu »Človeštvo, kakršno je in kakršno naj bi bilo« časovne banke poimenoval »družinska združenja«; klical jih je tudi »skupnosti dela in užitka«. Družinska združenja bi odpravila neenako delitev dela. Denar bi zamenjale knjižice, v katere bi bile vpisane opravljene ure (Weitling 1979: 423).

Vsak član družbe ima knjigo, v katero vpisuje menjalne ure. /.../ Če želi delavec poleg svoje narodne nošnje imeti še kak drug kos oblačila ali kak drug predmet, ki ne sodi v področje potreb, mu v knjižici menjalnih ur odpišejo toliko ur, kolikor delovnih ur je ta proizvod ocenjen /.../. Vrednost proizvodov se obračunava s porabljenim delovnim časom (Weitling 1979: 452–453).

Kljub temu da so s časom Oownove časovne banke propadle, nosijo v sebi simbolni pomen za prihodnje alternativne oblike menjave. Engels pravi, da so delovni bazarji, zavodi za menjavo produktov dela s posredovanjem delovnega papirnatega denarja, katerega enota je bila delovna ura, nujno morali propasti, a so popolnoma anticipirali mnogo kasnejšo »Proudhonovo menjalno banko« (Engels 1979: 499). Hkrati pa so anticipirale danes zelo aktualno »časovno banko« (ang. LETS – »Local exchange trade system«), shemo, ki predstavlja dovr-

7. »Pravi vzrok za te vselej pričujoče slabe čase je neenaka delitev dela /.../; in sredstvo, s katerim se ta gnusni nered ohranja, je denar« (Weitling 1979: 431).

šeno alternativo denarni menjavi in je v porastu v različnih lokalnih (in regijskih) skupnostih po svetu. Na primer v mestu Ithaca (NY) v ZDA so se pri njihovi lokalni menjalni enoti »HOUR« neposredno sklicevali in inspirirali na Ownovo menjalno banko (Dittmer 2013). Shema LETS predstavlja tudi enega glavnih temeljev oz. gradnikov trajnostne soseske (glej Tabelo 1 – Točka 4.5). Ob tem pa je vseeno treba omeniti, da so le redke trajnostne soseske (npr. trajnostna soseska Vauban v Freiburgu, Nemčija) tudi v praksi uspešno vpeljale svojo različico sheme LETS.

4.2 Solastnina in prve oblike kooperativ

»Lastnina vseh dobrin je samo ena in pripada ljudstvu« (Buonarroti 1979: 189).

Charles Fourier je ključ za doseganje stanja »svetovne harmonije« videl v novem bivalno-družbenem sistemu, imenovanem »falansterij«, ki pa ni bil nikoli uresničen oz. zgrajen. Falansterij je natančno definiran življenjski prostor, urbanistična tvorba, mesto, kjer naj bi veljal poseben egalitaren, socialističen red. V falansteriju naj ne bi bilo konfliktov, ker bi obstajalo pravično menjavanje dobrin – sistem solastnine oz. t. i. sestavljene lastnine (predhodnice današnjih kooperativ) ter ustvarjalno, privlačno in raznoliko delo. Fourier je v falansterijih izrazilo proti »enostavni lastnini«, to pomeni proti lastnini posameznih lastnikov kapitala (Fourier 1979). Fourier je ugotovil nemotiviranost delavcev, ko delajo za mezdno delo, in izredno motiviranost, ko delajo zase. Zato je Fourier trdil, da bi si morali kot prvi ekonomski cilj zastaviti nalogo, da se vsi plačani delavci spremenijo v sozainteresirane ali pridružene lastnike, ki bi bili člani združenja (Fourier 1979: 312). Po Fourieru se to lahko vzpostavi samo v sistemu solastnine.⁸ Tudi Claude-Henri de Saint-Simon je poudarjal egalitarno razdelitev dobrin in pomen soodločanja v družbi. Poleg soodločanja je kot cilj družbe postavil tudi solastništvo in soudeležbo pri izplačevanju dobičkov (Saint-Simon 1979). Robert Owen pa je za razliko od Fouriera, Saint-Simona in drugih utopističnih mislecev svojo idejo solastništva uresničil tudi v praksi. Owen je uvedel »kooperativne družbe (konzumne in produktivne zadruge), ki so od tedaj praktično dokazale vsaj to, da sta tako trgovec kot tovarnar osebi, ki ju je zlahka moč pogrešati« (Engels 1979: 499). Vendar je Owen šel še dlje; postavil je dobesedno »koooperativno vas«; najprej v New Lenarku in kasneje v New Harmonyju (Brglez 1979: 47). V New Lenarku, v nekakšni delovni koloniji na Škotskem, je Owen dosegel bolj »humane« delovne razmere svojih delavcev (osnovno zdravstveno zavarovan-

8. »Ena izmed najmočnejših vzmeti za spravo med revežem in bogatim je sestavljeni lastniški duh« (Fourier 1979: 312). »Tako je zaradi osebnega interesa dobrohotnost med družabniki splošna, in to že samo zato, ker niso plačani, temveč so sozainteresirani« (Fourier 1979: 313).

vanje, skrajšani delovni urnik, obvezno šolanje in prepoved dela za otroke itd.). Kljub humanizaciji delovnega razmerja in bivalnega okolja ter precej krajšega delovnega urnika je bila produktivnost tovarne v New Lanarku bistveno višja kot povprečna produktivnost v regiji. Owen je s podobnimi socialističnimi ukrepi želel velikopotezno rešiti bedo na Irskem,⁹ vendar mu tedanji »državni poglavarji« niso dovolili izvesti reform. Ownova pot se je nadaljevala v Indiani v ZDA, kjer je ustanovil socialistično vas, imenovano New Harmony,¹⁰ ki je delovala na egalitarnih načelih s skupno lastnino. V njegovem novem projektu v New Harmonyju je konzumne, kooperativne zadruge New Lanarka nadgradil v kooperativno naselbino, v kateri je bila celotna lastnina vasi v solastniški obliki.

Ideje solastnine utopičnih socialistov so izrazito vplivale na vsa kooperativna oz. združna pojmovanja, ki jih danes prepoznamo tudi v trajnostnih mestih oz. soseskah. Kooperative predstavljajo temelj trajnostnega urbanizma in se udejanjajo večinoma na tri načine: prek kooperativ obnovljivih virov energije (Točka 1.1 v Tabeli 1), lokalnih prehrabnih kooperativ (Točka 4.6 v Tabeli 1) in prek lokalnih gradbenih kooperativ (znotraj Točke 4.3 – Lokalna ekonomija – Tabela 1). Kooperative (gradbene, prehrabne in energetske) v trajnostnih soseskah poleg očitnih ekonomskih dobrobiti (nižji stroški za hrano, energijo in stanovanja) in pozitivnih socialnih učinkov (kot posledica večjega povezovanja ljudi pri ustvarjanju »skupnega«) omogočajo tudi visoko stopnjo samooskrbe, samozadostnosti ter večjo neodvisnost od tržnih globalnih premikov cen plina, hrane in stanovanj. Kanli (2016) celo uvaja nov termin »kooperative sosesk« (ang. »Neighbourhood cooperatives«), ki neposredno izhaja iz dediščine Ownovih vizij in kjer imajo lokalne urbane kooperative ključno vlogo pri uresničevanju vseh treh dimenzij trajnostnega razvoja (okoljsko, socialno in ekonomsko) v sodobnih mestih.

4.3 Zahteva po eksistencialnem minimumu

Danes je zelo aktualna debata o vpeljavi univerzalnega temeljnega dohodka, ki bi omogočal osnovne, eksistencialne dobrine za preživetje vsakemu posamezniku. Ideja ni nova, saj je bil že v rimskem cesarstvu vsak državljan Rima zgolj na podlagi državljanstva upravičen do določenega mesečnega odmerka žita (Rowland 1976). Thomas More je to tematiko nadaljeval v svoji Utopiji, a Charles

9. »Tako je Owen leta 1823 predlagal, da bi se s komunističnimi kolonijami odpravila beda na Irskem, in priložil popolne proračune o investicijskih stroških, letnih izdatkih in verjetnih dohodkih« (Engels 1979: 498).

10. Skupnost v New Harmonyju je po nekaj letih razpadla. Razlogov za propad kolonije je več; po eni strani mentaliteta ljudi tistega časa še ni bila zrela za tak preskok v načinu življenja; po drugi strani pa zaradi specifik ljudi v komuni, ki niso bili vajeni dela na zemlji (Brglez 1979; Dilas-Rocherieux 2004).

Fourier je bil prvi, ki je »zahtevo po minimumu« kompleksno postavil kot temeljno človekovo pravico za dostojno življenje. Fourierov »minimum« je nekakšen predujem v obliki zagotovitve dostojnega življenja vsakemu delavcu, ne glede na njegovo delo (Brglez 1979: 589). Po Fourieru za »delo, ki ga upravljamo svobodno in brez prisile, kot zabavo in družbeno dolžnost, ne plačujemo z mezdo, temveč s porazdelitvijo njegovih koristi v sorazmerju z njegovim trajanjem in donosnostjo. Fourierov minimum je potemtakem prav jamstvo za delavca« (Brglez 1979: 589).

Etienne Cabet je v svojem romanu Potovanje v lvaro zahtevo za eksistencialni minimum enačil celo s »pravico do življenja«. »Pravica do življenja« je zanj glavno načelo oz. doktrina skupnosti in pomeni pravico »uporabljati vse dobrine, ki jih je ustvarila Narava za prehrano, obleko« (Cabet 1979: 404). Cabet trdi, da je »narava /.../ dala vse vsem, ne da bi karkoli delila, in da so vse zemeljske dobrine sestavljale [naravno in prvotno Skupnost]« (Cabet 1979: 404).

V trajnostnih mestih se pravica do minimuma najbolj odraža v številnih organizacijah/društvih, ki nudijo različno pomoč marginalnim nepriviligiranim skupinam prebivalstva. Socialni čut ter občutek za dobrobit skupnosti, in ne samo posameznika, je definitivno bolj manifestiran v implementiranih trajnostnih soseskah kot pa v »običajnih« soseskah, ki imajo edino funkcijo – »spalnega naselja«. Zahteva po eksistencialnem minimumu kot temeljni človekovi pravici je posredno prisotna v okviru gradnika trajnostnih sosesk – tj. »socialna ekologije« (Točka 4.1 v Tabeli 1). Socialna ekologija predstavlja nekakšen teoretičen politični okvir koncepta trajnostnih sosesk, ki se manifestira predvsem prek solidarnosti znotraj skupnosti (s poudarjeno medgeneracijsko solidarnostjo), skrbi za nepriviligirane skupine ljudi, prek združenj za starejše, otroke, invalide itd. Utopični socialisti (predvsem Fourier in Cabet) so torej z »zahtevo po minimumu« anticipirali bistvo socialne ekologije.

4.4 Heterogenost skupnosti in prostora

Utopični socialisti so vsi po vrsti zagovarjali heterogene skupnosti, kjer bi različni ljudje z različnim materialnim statusom, religijo, izobrazbo itd. živeli oz. sobivali skupaj. Tako si je na primer Fourier zamislil falansterij kot naselje za »1500–1600 oseb s stopnjevano neenakostjo glede imetja, starosti in značajev s teoretičnim in praktičnim znanjem: v takšni združitvi bi lahko opravljali najbolj pisana opravila« (Fourier 1979: 311). Fourier izrazito poudarja potrebo po neenakostih in »neogibnih neskladnostih, če hočemo organizirati harmonično družbo v prostoru Falange«¹¹ (Fourier 1979: 251). »Prostor harmonije – prostor falange« je po njegovem mnenju prostor, kjer v sožitju živijo bogati in manj bogati (Fourier 1979: 315). Ta specifična mešanica heterogenosti je bila za Fouriera

11. Falanga je sinonim za falansterij.

prednost falansterija; vendar je bil ta način zagovarjanja obstoja različnih družbenih slojev kasneje tudi vir očitkov Fourieru s strani marksistov.

Utopični socialisti so poleg heterogenosti ljudi v skupnosti »napovedovali« tudi heterogenost prostorske namembnosti oz. heterogenosti v prostoru. Weitling je v središču bivalnega konglomerata »nameščal« t. i. »poslopje zveze« (Weitling 1979: 458). »Poslopje zveze« je osrednji večnamenski prostor, konvergentni center, kjer bi se srečevali in udeleževali lokalni prebivalci. Tam bi bila pošta, vzgojne institucije, gledališče, hotel za nastanitev popotnikov itd. (Weitling 1979: 458). Prav inkluzivnost, multimodalnost centralnega poslopja – javnega prostora so danes popolnoma prevzele vse uspešne trajnostne soseske (Medved 2017). Weitling je poleg tega v svojih utopičnih besedilih napovedoval tudi skupnostno obdelovanje zemlje, ki mora biti nujno v neposredni bližini bivališča.¹² Na neki način je tako anticipiral današnje skupnostne trajnostne urbane vrtove znotraj trajnostnih mest. Tudi Fourier je v falansterijih upošteval urbanistično heterogenost.¹³ Svetoval je obvezno umeščanje kmečkih stavb v falango. To naj bi po njegovem dodalo neko nujno potrebno »ruralnost v meščanskem okolju« (Fourier 1979: 315).

Heterogenost ljudi in heterogenost urbanistične forme predstavljata osnovo, temelj sodobnega trajnostnega urbanizma in pomemben gradnik modela trajnostnega urbanizma. Dejansko so skoraj vse trajnostne soseske uspešno dosegle zelo raznoliko urbanistično formo, obliko poslopij in mešano namensko rabo objektov (z bivalnimi, poslovnimi in javnimi institucionalnimi funkcijami). Weitlingov večnamenski prostor »poslopje zveze« se skoraj dobesedno manifestira v današnjih lokalnih »skupnostnih centrih trajnostnih sosesk« (znotraj Točke 3.1 »kakovost življenja z urbanim trajnostnim načrtovanjem« v Tabeli 1), kjer se izvajajo najrazličnejše skupnostne dejavnosti. Skupnostni centri trajnostnih sosesk danes predstavljajo vozlišče lokalnega skupnostnega življenja. Načrtovalci trajnostnih mest/sosesk so z različnimi urbanističnimi politikami skušali doseči heterogenost trajnostnih skupnostih in čim bolj raznoliko sestavo prebivalstva z uvajanjem socialnih stanovanj, vrtcev, šol, domov za ostarele, študentskih stanovanj itd. Kakorkoli, kljub vsem prizadevanjem pa omenjeni utopisti niso mogli zamejiti gentrifikacije in tako danes v večini trajnostnih sosesk živijo predvsem predstavniki višjega srednjega sloja.

12. »V bližini je tudi skupnostni vrt« (Weitling 1979: 458).

13. »Tako Fourier kot Owen zahtevata odpravo nasprotja med mestom in vasjo kot prvi temeljni pogoj za odpravo stare delitve dela. Za oba se ima prebivalstvo porazdeliti po deželi v skupinah po 1600 do 3000; vsaka skupina bi prebivala v središču svojega zemljiškega okraja v velikanski palači s skupnim gospodinjstvom« (Engels 1979: 545–546).

4.5 Predstavniške skupščine in konfederacije

Abbé Gabriel Mably (eden najbolj tipičnih utopistov 18. stoletja, teoretik francoske revolucije) je predvideval, da mora »izvršna oblast biti podrejena zakonodajni, ta pa je v rokah predstavniške skupščine« (Brglez 1979: 26). Predstavniške skupščine v utopičnih spisih so na neki način predhodnice participativne demokracije oz. neposredne demokracije, kjer je oblast v rokah zbora državljanov, ki soodločajo o temeljnih zadevah. Owen je omenjal tudi politično obliko konfederacije različnih avtonomnih skupnosti. Owen »bi hotel pomnožiti v neki deželi majhne skupnosti, ki naj bi se kasneje, ko bi jih združili z neko splošno vezjo, spremenile v toliko posameznih členov velike družine« (Buonarroti 1979: 201). Na neki način utopični socialisti s prvinami združevanja v regijsko konfederacijo skupnosti in s predstavniškimi skupščinami anticipirajo »konfederalizem in direktno participativno demokracijo«, ki sta poleg že prej omenjenega »eksistencialnega minimuma« načeli libertarnega municipalizma in socialne ekologije, ki predstavljata politični okvir enega glavnih gradnikov koncepta trajnostnih sosesk. Luederitz in dr. (2013) postavljajo kolektivno skupnostno odločanje o temeljnih lokalnih postavkah prek neposredne demokracije kot enega od glavnih načel razvoja trajnostnih sosesk. Tudi Gruis in dr. (2006) poudarjajo pomembnost neposredne demokracije in participacijo skupnosti pri odločanju v trajnostnih soseskah ter jo kot vzporeden odločevalski instrument postavljajo ob bok reprezentativni demokraciji.

4.6 Gradualistično uvajanje utopičnosocialističnih mest

Utopični socialisti so edino možnost uresničevanja socialističnih utopij prepoznali v gradualizmu (ne revolucionarno). Owen je na primer »svojo novo ekonomsko družbo hotel postaviti poleg obstoječe kapitalistične ureditve in jo polagoma uveljaviti proti njej« (Brglez 1979: 48). Gradualizem je bila kasneje glavna kritika marksistov, ki so zagovarjali revolucionarni boj kot edino možnost za končanje razredne delitve (Engels 1979). Kot vsi utopični socialisti je bil tudi Saint-Simon mnenja, da mora vsaka politična kombinacija, vsaka institucija, če naj bo zares dobra, ustrezati pogoju, »da se ujema s sedanjim stanjem družbe, da je v skladu z obstoječimi idejami in stvarmi, da je postopno pripravljena, skratka, da prihaj à propos« (Saint-Simon 1979: 233). Tudi Weitling je v govoru o reformi družbe izpostavil, da mora obstajati neki »čas« oz. družbeno stanje, ki mora biti »dovolj zrelo«, da lahko povzroči spremembe družbene ureditve.¹⁴

---

14. »O tem, kakšna naj bo družbena ureditev, odloča družba sama, večina njenih članov in do neke mere tudi čas, v katerem se odločitev sprejema« (Weitling 1979: 443).

Gradualizem s postopnim uvajanjem trajnostnih mest oz. sosesk ni posebej izpostavljen kot temeljni gradnik trajnostnih sosesk, vendar ga je kljub temu treba osvetliti, saj je popolnoma skladen z načeli utopičnih mest. Za utopičnosocialistična mesta je bilo mišljeno, da bodo zgrajena postopoma, tako kot so se postopoma (nerevolucionarno) zgradila trajnostna mesta in trajnostne soseske (»à propos«). Naivno in neuresničljivo bi bilo misliti, da bi lahko celotno regijo ali državo čez noč naredili egalitarno, trajnostno in avtonomno. Tako kot utopični socializem tudi trajnostne soseske niso vsiljene na silo, ampak skoraj vedno s širšim konsenzom prebivalcev (vsaj v evropskih primerih). Šele ko je izpostavljena, implementirana prva »zelena celica« oz. trajnostna soseska v enem mestu, lahko začne obstajati »referenca možnega« v mestu, državi oz. širši regiji. Ko ljudje vidijo in zaznajo vse dobrobiti življenja v trajnostni soseski, se lahko postopoma uvede druga, tretja, četrta trajnostna soseska ali trajnostno mesto – gradualno. Na primer, ko so zgradili trajnostno sosesko Vauban (Freiburg), je bila tako uspešna in zaželena, da so hitro končali še drugo, večjo trajnostno sosesko Rieselfeld v Freiburgu in tretjo trajnostno sosesko Französisches Viertel – Südstadt v isti regiji, v bližnjem v Tübingenu.

Ko je bil New Lanark v Veliki Britaniji splošno priznan kot zgodba o »utopičnem uspehu«, je Owen provokativno vprašal: »Kaj nam torej preprečuje, da bi ta sistem pri priči vpeljali v prakso? Pravzaprav nič drugega kot to, da ta praksa ni splošno znana« (Owen 1979: 358).

5 Zaključek

V članku so bile razdelane osnovne prvine vizij utopičnih socialistov, ki so danes še vedno zelo aktualne ter se udeležujejo v prostorskih in družbenih dimenzijah trajnostnega urbanizma. Z natančnim razčlenjevanjem večine temeljnih del utopičnih socialistov je bila v članku poudarjena konkretna razmeroma močna povezanost med bistvom današnjega trajnostnega urbanizma in vizijami utopističnih socialistov. Osrednja analiza večine temeljnih besedil utopičnih socialistov (v poglavju 4) je pokazala, da so osrednje prvine utopičnega socializma dejansko predhodnice večine sodobnih gradnikov trajnostnega urbanizma oz. jih napovedujejo.

Če povzamemo, utopičnosocialistična prvina »menjalne ure in zavodi za menjavo produktov dela«, s katero so se ukvarjali predvsem Owen, Buonarotti in Weitling, je predhodnica današnjega gradnika trajnostnega urbanizma »sheme LETS« oz. »časovne banke« (Tabela 1 – Točka 4.5). Utopičnosocialistična prvina »solastnine oz. deljene lastnine« (Fourier, Saint – Simon, Owen) je predhodnica treh gradnikov trajnostnega urbanizma, in sicer kooperativ obnovljivih virov

energije (Točka 1.1 v Tabeli 1), lokalnih gradbenih kooperativ (znotraj Točke 4.3 – »Lokalna ekonomija« v Tabeli 1) ter lokalnih prehrabnih kooperativ (Točka 4.6. v Tabeli 1). Utopičnosocialistični prvini »zahteve po eksistencialnem minimumu« (Cabet, Fourier, Owen) in »predstavniške skupščine« (Mably, Owen, Buonarroti) predstavljata glavni načeli današnjega političnega okvira trajnostnih sosesk – socialne ekologije (Točka 4.1 v Tabeli 1). Še posebej pa je treba poudariti prvino utopičnega socializma, tj. »heterogenost skupnosti in prostora« (Fourier, Weitling), ki je dejansko eno glavnih vodil sodobnega trajnostnega urbanizma. Heterogenost ljudi in heterogenost urbanistične forme predstavljata osnovo, temelj sodobnega trajnostnega urbanizma, ki se uteleša v dveh pomembnih gradnikih, kot sta »kakovost življenja z urbanim trajnostnim načrtovanjem« (Točka 3.1 v Tabeli 1) in »socialna ekologija kot lokalni politični okvir trajnostne soseske« (Točka 4.1), ter delno v »kompaktnost gradnje in bližina storitev« (Točka 3.3 v Tabeli 1). Aktualen je tudi Weitlingov bivalni konglomerat »poslopje zveze« (Weitling 1979: 458). »Poslopje zveze« je osrednji večnamenski prostor, konvergentni center, kjer bi se srečevali in udeleževali lokalni prebivalci. Tam bi bila pošta, vzgojne institucije, gledališče, hotel za nastanitev popotnikov itd. (Weitling 1979: 458). Weitlingovo »poslopje zveze« se s skoraj enakimi funkcijami celovito vzpostavlja v skupnostnih središčih trajnostnih sosesk, ki danes z množtvom funkcij oz. večnamenske rabe predstavljajo pravcato družbeno vozlišče lokalne skupnosti (Medved 2017).

Drugi trajnostni gradniki sodobnega urbanizma, ki jih utopični socialisti niso napovedali, se nanašajo predvsem na »trajnostni promet« in »trajnostne rabe naravnih virov«. Seveda v času poznega 18. stoletja še ni bilo avtomobilov ter tudi onesnaževanje planeta in uničevanje biotske raznovrstnosti je bilo zanemarljivo, zato se utopični socialisti takrat teh partikularnih tem niso dotikali.

Glede na to, da so utopični socialisti napovedali oz. načrtali pot kar sedmim temeljnim gradnikom trajnostnega urbanizma (predvsem v stebrih trajnostnega urbanega razvoja »urbanistični elementi trajnostnega razvoja« in »družbeno-ekonomsko ravnotežje«; glej Tabela 1), lahko trdimo, da so bili utopični socialisti iniciatorji sodobnega trajnostnega urbanizma. Pri opredeljevanju in definiranju začetnikov trajnostnih mest je tako treba ob bok Ebenezerju Howardu in njegovemu Vrtnemu mestu nujno postaviti tudi utopične socialiste.

Kot je bilo omenjeno v uvodu, je cilj članka tudi ugotoviti oz. odpreti debato o tem, ali je prostorski determinizem, ki je bil značilen za vizije utopičnih socialistov, ponovno (oz. še vedno) relevanten v današnjih najmodernejših urbanih eksperimentih – trajnostnih mestih/soseskah. To seveda ne pomeni zanikanja »doseženega« kosmopolitanskega, globaliziranega duha sodobnih mest, temelječega na fluidnih mrežah (po Heglu »Weltgeist«, po Tönniesu

»Gesellschaft«). Zanima nas sožitje obeh smeri in konstantno (lahko tudi dnevno) preklapljanje posameznikovega udejstvovanja med tradicionalno skupnostjo soseske in širšo (tudi globalno) družbo. Na tej točki je mogoče spet treba privleči na plano Mlinarjev koncept »novega lokalizma«, ki ga je pogosto prevzemal tudi Strassoldo. Strassoldo (1990) je kritičen do teorije, da naj bi »modernizacija« privedla do prehoda iz lokalne skupnosti v globalno družbo (iz partikularizma v univerzalizem) in zamenjala »teritorialne korenine« z neprostorskimi (funkcionalnimi) sistemi interakcije. Če je »stari lokalizem« po Mlinarju pomenil izključevanje in nerefleksivno zapiranje v svojo tradicionalno lokalno skupnost, je po drugi strani novi lokalizem rezultat svobodne volje, je prostovoljen in racionalen ter se zaveda širšega globalnega konteksta sveta (Mlinar 2001). Strassoldo vidi v novem lokalizmu obliko iskanja oz. beg iz preobsežnega in neobvladljivega sveta. »Postmoderni človek poskuša oživiti majhne enklave domačnosti, intimne, varnosti in razumevanja, enklave, v katerih bi se zrcalil njegov Jaz« (Strassoldo 1990: 75).

Za delovanje (tradicionalne) lokalne skupnosti, kjer vezi temeljijo na prostorski bližini, je nujna sorazmerno trajna fizična prisotnost posameznika v določenem lokalnem okolju, ki omogoča in tudi zahteva konstantno aktivnost individuumu v lokalni skupnosti. Trije gradniki trajnostnih sosesk, ki so jih anticipirali utopični socialisti, od posameznika še posebej zahtevajo aktivno (trajno) prisotnost v lokalni (urbani) skupnosti. To so: (1) menjalne ure in zavodi za menjavo produktov dela, (2) solastnina oz. sestavljena lastnina ter (3) konfederacija in predstavniške skupščine. Pri menjalnih urah (lokalni shemi LETS) je za nemoteno delovanje potrebna določena identifikacija posameznikov z lokalnim prostorom ter hkrati njihova razmeroma aktivna prisotnost in nerazpršenost (nefluidnost) v širšem prostoru. Za delovanje tovrstnega menjalnega instrumenta je potrebna kritična masa ljudi, ki dolgoročno (trajno) zaupa sistemu in neprenehoma menjuje dobrine z urami LETS. Tudi pri kooperativah (recimo obnovljivih virih energije – ali bolj specifično: sončnih elektrarn na strehah blokov), da lahko delujejo, se morajo solastniki zavezati dolgoročno za vsaj desetletje, da bodo skupaj prodajali elektriko in vračali posojilo za investicijo. To onemogoča »svobodno voljo«, temelječo na nenehni razpršenosti, mobilnosti, fluidnosti, vsaj brez določene kazni ali zapletov (pogodbene kazenske klavzule). Tudi konfederacije, ki temeljijo na neposredni demokraciji (lokalne skupščine), so izrazito prostorsko determinirane in obravnavajo tematike, ki so vezane na lokalni prostor. Iluzorno je danes razmišljati, da bi bile tovrstne skupščine nadomestljive z videokonferencami, kjer bi lastniki nepremičnin iz drugih držav zavzeto razpravljali o izrazito lokalnih temah (npr. skupnostnem urejanju vrtov). Trajna fizična prisotnost in povezovanje v skupnosti, ki temelji na prostorski bližini, je torej pri trajnostnih mestih/soseskah (še vedno/ponovno) imperativ.

Da je interakcija lokalne skupnosti sploh lahko omogočena, so potrebne tudi nekatere fizične urbanistične rešitve, ki pospešujejo srečevanje, druženje oz. nudijo nujen javni prostor, ki omogoča izražanje in povezovanje posameznikov. Heterogene večnamenske stavbe, poslovni prostori v pritličjih stavb, velika gostota naseljenosti, ulice, namenjene pešcem, parki in igrišča ter predvsem javni trgi («plaze») ter veliki skupnostni centri sosesk so tisti urbanistični trajnostni elementi, ki pospešujejo interakcijo, povezovanje in aktivno delovanje lokalnih prebivalcev soseske, torej ljudem, ki so povezani na podlagi prostorske bližine (in ne na podlagi funkcijskih ali interesnih vzvodov). Seveda lahko to tezo na tej točki zavrnamo in trdimo, da se v vsako specifično sosesko selijo specifični »podobni« ljudi, kar povsem drži, s pospešenim procesom gentifikacije pa se ta pojav še utrjuje. Kakor koli že, trajnostna soseska je kljub vsemu vsaj v teoriji prisposodba mešanja različnih tipologij ljudi; poudarjena je heterogenost. Iz tega sledi, da v svojem bistvu tudi v mogoče preveč naivnem idealiziranem sledenju samemu konceptu trajnostna soseska sledi načelom utopičnih socialistov in izrazitim mešanjem različnih stanov, razredov, religij itd. Torej trije izpostavljeni družbeni gradniki sodobnih trajnostnih sosesk, ki so delno omogočeni tudi z urbanističnimi trajnostnimi elementi, posebejajo konkretne znake (indicije), da se ponovno obnavlja oz. poudarja pomembnost lokalne teritorialnosti in da se v sodobnih trajnostnih urbanih eksperimentih poskuša obujati nekatere delno pozabljene elemente povezovanja lokalne skupnosti oz. skupnostne vezi, ki temeljijo predvsem na prostorski, fizični bližini bivanja.

Za konec lahko sklenemo: če izhajamo iz definicije utopistike, lahko presodimo, da je v celoti kompatibilna s pojmom, pomenom in konceptom trajnostne soseske. Slednja je že prisotna, obstaja, je realna in materializirana; in že samo z njenim dejanskim obstojem in trajnostno vzdržnim delovanjem dokazuje praktično možnost uvajanja novih alternativnih sistemov. Glede na to, da se zaradi nevzdržnosti/netrajnostnosti trenutnega kapitalističnega sistema že vzpostavljajo in širijo (čeprav v zametkih) lokalne samozadostne skupnosti v trajnostnih soseskah, in glede na to, da imajo trajnostna mesta že širši družbeni konsenz med ljudmi, je mogoče potrditi, da lahko nove urbanistične tvorbe z egalitarnim družbenim redom predstavljajo (po utopistikah) »alternative prihodnosti, ki so realistične, racionalne in zgodovinsko mogoče« (Wallerstein 1999: 7).

SUMMARY

Ebenezer Howard, with his book *Garden City* (1898), is considered to be the initiator of contemporary sustainable urbanism. Few authors have recognised the utopian socialists (Charles Fourier, Robert Owen, Claude-Henri de Saint-Simon, e.g.), with their socio-spatial visions from the late 18th century, as conceptual pioneers of modern sustainable cities. The main purpose of the research in the article is to determine if the visions of utopian socialists, which did not materialise when they had originally been conceived, are currently manifested within the form of sustainable cities/sustainable neighbourhoods. In the article, through a detailed analysis of the works of various utopian socialists, it was possible to identify the specific elements of the visions of socialist utopias, which anticipated the basic functionalities of modern sustainable cities. The article illustrates how the visions and plans of utopian socialists transmuted into the basic structure of the 21st century sustainable neighbourhood. In this way, it was possible to confirm the primary thesis: *»The visions of utopian socialists are now being realised/materialised/manifested in sustainable cities/neighbourhoods«*. With the identification of sustainable urbanism's key elements, which had been predicted by utopian socialists, I could reject the thesis of several urban researchers who positioned Ebenezer Howard as the first initiator of contemporary sustainable urbanism.

In addition, the article also opens a debate on whether spatial determinism, which was endorsed in the visions of utopian socialists, is currently relevant in modern urban sustainable cities. Are the communities' long-term relations based on spatial proximity (still/again) an imperative in today's sustainable cities? In past centuries, urban researchers discussed the interaction, duality and also a possible coexistence of two societal conceptual paradigms: have we definitely *»achieved«* the cosmopolitan *»society«* of independent individuals, where relations are based on *»networks«* (*fluidity*) or vice versa, are we re-discovering the value of permanent urban social relations within *»traditional local communities«* (*»urban villages«* in cities), which are based on strong, fixed, long-term (*sustainable*) social connections determined and conditioned by spatial proximity. By analysing/researching the utopian socialists' visions, which emphasise the importance of strong social ties based on spatial proximity within a limited local area, it was possible to perceive a certain level of compatibility between their ideas and contemporary sustainable urbanism, which implies an indication/suggests a trend for future *»21st century«* sustainable urban developments. For the stable functioning of sustainable neighbourhoods, the relatively permanent physical presence and constant engagement of local individuals in a particular local environment is necessary. However, this does not mean denying the *»accomplished«* cosmo-

politan, globalised spirit of modern cities based on fluid networks (according to Hegel »Weltgeist«, according to Tönnies »Gesellschaft«). At this time, it seems that a possible and achievable mode of social interaction in modern sustainable neighbourhoods is represented with the simultaneous coexistence of both societal expressions (»cosmopolitan society« and »local community«), which enables a constant exchanging of an individual's engagement between the local community within the neighbourhood and the broader (also global) society.

The contemporary socio-spatial experiments embodied in the form of sustainable neighbourhoods could be also understood through Wallerstein's concept of utopistics. Utopistics is the serious assessment of historical alternatives, the exercise of our judgment regarding the substantive rationality of possible alternative historical systems. Utopistics is about reconciling what overall goals should be, and not those secondary subordinate ends we call means. »Sustainable development« and especially »sustainable urbanism« represent these »overall goals« - ultimate modern conceptions that preserve our utopian imagination and dreams of a potentially better world. Today, a wider debate on sustainable development needs to be accelerated, as this is one of the few programs that still promises »realistic« utopian constructs - utopistics. The sustainable neighbourhood is already present, it is realistic and materialised, and with its actual existence and functioning it demonstrates the practical possibilities of introducing new alternative systems. Considering the fact that a few sustainable neighbourhoods have already been built and offer a good quality of life/environment for its local citizens; and given the fact that sustainable cities have a wider social consensus among people, it is possible to establish that sustainable neighbourhoods can represent (according to Wallerstein's utopistics) »future alternatives that are realistic, rational and historically possible«.

Literatura

- Baer, Hans A. (2012): *Global Capitalism and Climate Change: The need for an alternative world system*. Lanham: AltaMira Press.
- Barton, Hugh (2000): *The Design of Neighbourhoods*. V H. Barton (ur.): *Sustainable Communities: The Potential for Eco-Neighbourhood: 123-147*. London: Eartscan Publication.
- Barton, Hugh, Grant, Marcus, in Gruise, Richard (2003): *Shaping Neighbourhoods: A guide for health, sustainability and vitality*. New York: Spon Press.
- Basiago, Andrew D. (1996): *The search for the sustainable city in 20th century urban planning*. *The Environmentalist* 16 (2): 135-155.
- Breheny, M. J., Gent, Tim, Lock, David (1993): *Alternative development patterns: new settlementes*. London: Planning Research Programme, H.M.S.O.

- Brglez, Neda (1979): Utopizem in utopični socialisti; uvodna študija. V N. Brglez (ur.): Utopični socialisti: izbor besedil: 11–54. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Brint, Stiven (2001): *Gemeinschaft Revisited: A Critique and Reconstruction of the Community concept*. *Sociological Theory* 19 (1): 1–24.
- Buonarroti, Filippo (1979): Zarota za enakost, imenovana Babeufova zarota (izbor). V N. Brglez (ur.): Utopični socialisti: izbor besedil: 177–214. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Cabet, Etienne (1979): Potovanje v Ikaro (Izbor). V N. Brglez (ur.): Utopični socialisti: izbor besedil: 395–420. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Dempsey, Nicola, Bramley, Glen, Power, Sinéad, in Brown, Caroline (2011): *The Social Dimension of Sustainable Development: Defining Urban Social Sustainability*. *Sustainable Development* 19: 289–300.
- Dilas-Rocherieux, Yolène (2004): Utopija ali spomin na prihodnost. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Dittmer, Kristofer (2013): *Local currencies for purposive degrowth? A quality check of some proposals for changing money-as-usual*. *Journal of Cleaner Production* 54: 3–13.
- Engels, Friedrich (1979): *Anti-Dühring* (Uvod, prvo in tretje poglavje tretjega razdelka). V N. Brglez (ur.): Utopični socialisti: izbor besedil: 484–501, 545–547. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Engels, Friedrich (1979b): *Nemška kmečka vojna* (Dopolnilo v izdaji leta 1875, Meid III). V N. Brglez (ur.): Utopični socialisti: izbor besedil: 502. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Farr, Douglas (2008): *Sustainable urbanism: urban design with nature*. Hoboken (NJ): Wiley.
- Fourier, Charles (1979): Izbrana besedila. V N. Brglez (ur.): Utopični socialisti: izbor besedil: 281–326. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Hall, Peter (2002): *Cities of tomorrow: an intellectual history of urban planning and design in the twentieth century*. Oxford: Blackwell.
- Haapio, Appu (2012): *Towards sustainable urban communities*. *Environ. Impact Assess. Rev.* 32: 165–169.
- Gruis, Vincent, Visscher, Henk in Kleinhans, Reionout (2006): *Sustainable Neighbourhood Transformation*. Amsterdam: IOS Press.
- Hu, Mei-Chih, Wadin, Jessica Lagerstedt, Lo, Hsien-Chen, in Huang, Jian-Yuan (2016): *Transformation toward an eco-city: lessons from three Asian cities*. *Journal of Cleaner Production* 123: 77–87.
- Kanli, Bakir (2016): *An Alternative Perspective to »the Owenite Movement« Window to Sustainable Cities: Neighbourhood Cooperatives*. *European Journal of Sustainable Development* 5 (3): 371–382.
- Kos, Drago (2012): *Sustainable Development: Implementing Utopia?* *Sociologija*, 54 (1): 7–20.
- Kos, Drago, in Renner, Tanja (2001): *Ali je sociologija sposobna proizvesti utopijske alternative?* *Družboslovne razprave* 17 (36): 73–77.

- Kumar, Krishan (1987): *Utopia and Anti-Utopia in Modern Times*. Oxford: Basil Blackwell.
- Lenin, Vladimir (1979): Trije izvori in trije sestavni deli marksizma (zv. 23). V N. Brglez (ur.): *Utopični socialisti: izbor besedil*: 502–505. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Luederitz, Christopher, Lang, Daniel J., in Von Wehrden, Henrik (2013): A systematic review of guiding principles for sustainable urban neighborhood development. *Landscape and Urban Planning* 118: 40–52.
- Luther, Timothy C. (2009): *Hegel's critique of modernity : reconciling individual freedom and the community*. Plymouth: Lexington Books.
- MacLeod, Gordon, in Ward, Kevin (2002): Spaces of Utopia and Dystopia: Landscaping the Contemporary City. *Geografiska Annaler. Human Geography* 84 (3–4): 153–170.
- March, Alan (2004): Democratic dilemmas, planning and Ebenezer Howard's garden city. *Planning Perspectives* 19 (4): 409–433.
- Maréchal, Sylvain (1979): Manifest enakih. V N. Brglez (ur.): *Utopični socialisti: izbor besedil*: 215–222. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Marx, Karl (1979): Politični indiferentizem. V N. Brglez (ur.): *Utopični socialisti: izbor besedil*: 548–552. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Marx, Karl, in Engels, Friedrich (1979): *Komunistični manifest (Meid 2)*. V N. Brglez (ur.): *Utopični socialisti: izbor besedil*: 623–626. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Medved, Primož (2016): A contribution to the structural model of autonomous sustainable neighbourhoods: new socio-economical basis for sustainable urban planning. *Journal of cleaner production* 120: 21–30.
- Medved, Primož (2017): The essence of neighbourhood community centres (NCCs) in European sustainable neighbourhoods. *Urban design international* 22 (2): 150–167.
- Mlinar, Zdravko (1973): *Sociologija lokalnih skupnosti*. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politologijo in novinarstvo.
- Mlinar, Zdravko (2001): Krepitev in slabitev moči lokalnih akterjev ter nastajanje in izginjanje lokalnih posebnosti v procesu globalizacije. *Teorija in praksa* 38 (5): 765–785.
- Owen, Robert (1979): Izbrana besedila. V N. Brglez (ur.): *Utopični socialisti: izbor besedil*: 327–394. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Paden, Roger (2003): Marxism, Utopianism, and Modern Urban Planning. *Utopian Studies* 14 (1): 82–111.
- Radej, Bojan (2010): Več-nivojski vidik družbene kompleksnosti in njen pomen za metodologijo družbenega raziskovanja. Ljubljana: Slovensko društvo evalvatorjev.
- Rapoport, Elizabeth (2014): Utopian Visions and Real Estate Dreams: The Eco-city Past, Present and Future. *Geography Compass* 8 (2): 137–149.
- Roseland, Mark (1997): Dimensions of the eco-city. *Cities* 14 (4): 197–202.
- Rowland, Robert (1976): The 'Very Poor' and the Grain Dole at Rome and Oxyrhynchus. *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 21: 69–73.

- Rudlin, David, in Falk, Nicholas (2009): Sustainable Urban Neighbourhood: Building the 21st Century Home. Oxford: Architectural Press.
- Saint-Simon, Claude-Henri de (1979): Izbrana besedila. V N. Brglez (ur.): Utopični socialisti: izbor besedil: 233–280. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Shane, David Grahame (2005): Recombinant urbanism. Chichester: John Wiley & Sons.
- Sharifi, Ayyoob (2016): From Garden City to Eco-urbanism: The quest for sustainable neighborhood development. Sustainable Cities and Society 20: 1–16.
- Strassoldo, Raimondo (1990): Lokalna pripadnost in globalna uvrstitev. Družboslovne razprave 7 (10): 64–79.
- Tönnies, Ferdinand (1957): Community and society [Gemeinschaft und Gesellschaft]. East Lansing: Michigan State University Press.
- Uršič, Matjaž, Maksuti, Alem, in Deželan, Tomaž (2015): The Saliency of Local Urban Development in the Political Party Arena: A Longitudinal Analysis of Slovenian Parliamentary Party Programmes. Lex Localis - Journal of Local Self-Government 13 (3): 611–634.
- Wallerstein, Immanuel Maurice (1999): Utopistike ali izbira možnosti 21. stoletja: Dediščina sociologije: obljuba družbenih ved. Ljubljana: Založba /*cf.
- Weitling, Wilhelm (1979): Človeštvo, kakršno je in kakršno naj bi bilo. V N. Brglez (ur.): Utopični socialisti: izbor besedil: 421–473. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Podatki o avtorju

doc. dr. Primož Medved
Center za prostorsko sociologijo
Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani,
Kardeljeva ploščad 5, SI-1000 Ljubljana
Službeni tel.: 01/ 5805-349
Email: primoz.medved@fdv.uni-lj.si